

gitimizace politických režimů. Zásadní však je vždy uvědomění, jakým cílům tyto „pomníky“ slouží a fakt, že se jejich význam a důležitost v historii může měnit.

PhDr. Kristýna Tietz Bernardová

Katedra dějin a didaktiky dějepisu Pedagogické fakulty

Univerzity Karlovy

(studentka doktorského programu)

bernardovakristyna@seznam.cz

DOI: 10.14712/30298393.2025.4

Martin GROMAN, *Kriegel: Voják a lékař komunismu*

Praha, Nakladatelství Paseka – Ústav pro studium totalitních režimů 2023,
576 stran, ISBN-80-7637-379-2, ISBN-80-7516-023-2

„Podivně odešel básník Holan / na státní útraty pochován / a jejich ústy chválen / V dobách kdy bez pocty je spálen / František Kriegel a navíc – ach – / šakaly z hrobu vyhrabán / na Olšanech Jan Palach,“¹ připomínal ve svých *Magorových labutích* písničk posmrtný osud levicového politika, interbrigadisty, lékaře a protagonisty pražského jara básník Ivan Martin Jirous. I několik desítek let po smrti přitom Krieglovo jméno dokáže vzbudit vášnivé rozepře. V roce 2014 se kupříkladu vedl na radnici Prahy 2 ostrý spor o udělení čestného občanství právě Františku Krieglovi (1908–1979). Tehdejší starostka městské části Jana Černochová (ODS) tento návrh odmítala se zdůvodněním politikova podílu na budování komunistické diktatury, včetně organizování Lidových milic v únoru 1948. Naproti tomu navrhovatel tohoto usnesení, radní Michal Uhl (Strana zelených) chápal Kriegla jako jednoznačného hrdinu, který se v srpnu osmašedesátého roku statečně vzepřel nátlaku moci. Zamítavý postoj pravicového zastupitelstva tehdy popsal jako „přepisování dějin“.² V nedávné době vyšel

1) Ivan Martin JIROUS, *Magorovy labutí písně*, Praha 2006, s. 80.

2) Viz Michal UHL, *Proč nemůže být František Kriegel čestným občanem Prahy 2?*, Deník Referendum, [online], 7. 8. 2014 [citováno dne: 1. 10. 2023]. Dostupné z: <https://denikreferendum.cz/clanek/18519-proc-nemuze-byt-frantisek-kriegel-cestnym-obcanem-prahy-2>.

o Krieglovi historický román Ivana Fíly *Muž, který stál v cestě*,³ podle něhož byl natočen i celovečerní film.

Krieglovo jméno přitom bývá nejčastěji asociováno s jeho odmítnutím podpisu tzv. moskevských protokolů v kritických dnech po zahájení srpnové invaze vojsky zemí Varšavské smlouvy. Také v Gromanově biografii je nejvíce místa ponecháno líčení Krieglova angažmá v reformním procesu konce šedesátých let, jeho postoji k okupaci a následujícím letům pronásledování a šikanování ze strany státních orgánů. Život svého protagonisty i motivy jeho jednání se však autor pokouší pochopit vcelku, a vylíčit tak i delší peripetie jednoho ne- zvykle dobrodružného a dramatického života. Jeho práci lze vyzvednout díky spojení odpovědného přístupu k historickým pramenům a práci s nimi, spolu s poutavou, čtivou a přehlednou formou zpracování jednoho složitého osudu. Groman se přitom dostal i k pramenům osobní povahy a obzvlášť plasticky líčí především poslední léta politikova života. Jen výjimečně se přitom dopouští zjednodušujících „žurnalistických“ zkratk a spojení (mezi ně patří například srovnávání meziválečné Pětky a Národní fronty, jinde například používá pojem *zcizení* jako výraz pro odcizení, přestože v občanském právu má zcela jiný význam).

Ačkoliv se vedou v posledních letech seriózní i spíše povrchní polemiky o charakteru státního socialismu (někdy trochu schematicky interpretované jako spory mezi „totalitarismem“ a „revizionismem“), či se pomalu otevírá diskuze o možnostech i limitech psaní politických biografii, Groman deklarativně zastává „antiteoretický“ přístup, kdy se širší konceptualizaci Krieglova životopisu v těchto sporech vyhýbá. Ve svém hlavním protagonistovi vidí mnohovrstevnatou osobnost, jehož příběh protkává celá řada témat a námětů ze života politické levice ve 20. století (osudy interbrigadistů ze španělské občanské války, vztahy mezi komunismem a antisemitismem, hledání nových modelů demokratického socialismu po selhání sovětského experimentu). U některých z nich se autor pozdržel déle, jinde jim naopak mohl věnovat větší pozornost. Snaží se ze svého hlavního cíle (tedy vylíčení Krieglova života s důrazem na jeho pozdní politické angažmá) příliš neodbočovat, někdy možná ku škodě v nevyřešení některých otázek. Hlouběji by mohlo být zpracováno například téma Krieglova potýkání s antisemitismem. Protagonista knihy pocházel z židovské rodiny z Haliče, a ačkoliv se s židovským (ani jiným) náboženstvím

3) Ivan FÍLA, *Muž, který stál v cestě*, Praha 2018.

neztotožňoval, už od dětství narážel na hradby předsudků. Ty se s ním táhly i v období antisemitismem podbarvených procesů padesátých let až do doby normalizace, kdy je viněn z podpory sionismu. Právě téma vlivu židovských kořenů na Kriegelovu osobnost mohlo být Gromanem zpracováno důkladněji. Formativním zážitkem pak bylo pro hrdinu knihy působení v interbrigádách během španělské občanské války, kde na válečném poli naplno využil své lékařské vzdělání. Autor popisuje na příkladu jednání svého protagonisty projevy jisté svéhlavosti a neústupnosti, i jeho vztahy s ostatními interbrigadisty. Je přitom s podivem, že se muž židovského původu a se „španěláckou“ minulostí jako Kriegel nestal v padesátých letech obětí politických procesů. Plné vysvětlení Kriegelovy pozice v období stranických čistek zůstane zřejmě neobjasněno. Autor spatřuje možné vysvětlení v zákulisním vlivu Antonína Novotného, který s Krieglem úzce spolupracoval v rámci stranické organizace pražského kraje.

František Kriegel je pro Gromana prototypem idealisticky orientovaného politika, jehož hlavní snahou bylo vytváření spravedlivé společnosti, založené na rovnostářských ideálech. Během života pak podle něj prožil řadu zkoušek, kdy jeho představy procházely otřesy, či pochybnostmi (zmíněn je dosud nepřilíši známý Krieglův pobyt na Kubě v šedesátých letech, kdy se pokoušel o modernizaci zdravotnictví a vůči Castrovu režimu nakonec zaujal kritický postoj). Zároveň je ovšem Gromanův přístup prostý blahosklonnosti, s níž se psávalo o generaci, nazývané poněkud ironicky „osmašedesátníky“, jejich „prozření“ apod. Biografie není ani pokusem o vystavění Kriegelova „pomníku“. Autor například poukazuje na některé rysy jeho neústupné a konfliktní povahy, které nevyvolávají mnoho sympatií. Nevyhýbá se ani líčení Kriegelovy role v únorových dnech roku 1948. Tehdy spolu s dalším „španělákem“, pozdějším ministrem vnitra Josefem Pavlem organizoval vyzbrojování Lidových milic i dodávky zbraní do pražského centra.

Nejobšírnější pozornost věnuje autor pochopitelně Kriegelově činnosti v rámci reformní skupiny uvnitř Komunistické strany Československa (dále jen KSČ). Podle něj stál jednoznačně na pozicích progresivního stranického křídla a ze strany sovětského vedení byla jeho činnost v interních jednáních a dokumentech opakovaně kritizována. Politik měl podle Gromana blízko k reformním literárním kruhům, zajímaly jej otázky vztahu mladé generace k státně socialistickému zřízení. Stejně tak usiloval o posílení významu a kontrolních funkcí zákonodárné moci. Na druhou stranu si byl vědom limitů

reformního procesu, odmítal obnovu sociální demokracie, nebo vytváření politické opozice v podobě Klubu angažovaných nestraníků (KAN), nebo aktivity Klubu 231, sdružujícího někdejší vězně z politických procesů předcházející dekády.

Pozoruhodná je i Gromanova interpretace Krieglova gesta ze srpna osmašedesátého roku, které má u něj komplikovanější vysvětlení než jen jako pouhý příklad heroického činu. Jedním z jeho vysvětlení (které však není snižováním politikovy osobní statečnosti) je skutečnost, že na rozdíl od Dubčeka, Černíka a jiných stranických vůdců nemohl počítat s pokračováním své politické kariéry, jejíž konec mohl už bezprostředně po okupaci předvídat. Autor se ovšem přiklání k jinému typu výkladu. Významné je pro něj Krieglovo legalistické zdůvodnění odmítnutí podpisu tzv. moskevského protokolu. Unesené členstvo předsednictva Ústředního výboru KSČ podle něj nemělo právo ratifikovat dokument bez souhlasu vlády a parlamentu. Groman se tak přiklání k perspektivě, vyjádřené již dříve publicistou Emanuele Mandlerem. Podle ní nebylo politikovo jednání pouze vyjádřením jeho morálního rozhodnutí, nýbrž důsledného státoprávního postoje. Ten však znamenal zároveň vážný rozchod s dosavadní stranickou praxí.

Autor podrobně líčí poslední roky života svého hrdiny, poznamenané vyloučením ze strany, permanentním sledováním Státní bezpečností a šikanou, která vyústila i ve fyzické napadení jeho manželky Rivy. V sedmdesátých letech si podle něj Kriegel zachoval své socialistické přesvědčení, své naděje však upínal především k západním eurokomunistickým stranám. Po podpisu Charty 77 poznával i prostředí kolem tzv. undergroundu a docházel k vnitřní sebereflexi své někdejší politické činnosti. Netušil přitom, že jeho nejbližší okolí je protkáno agenty Státní bezpečnosti, kteří na něj a jeho manželku pilně a pravidelně donášeli. Groman podrobně popisuje případ jednoho z nejbližších Krieglových přátel – historika Václava Hyndráka. Ten poskytoval Státní bezpečnosti informace o Krieglovi z první ruky, jeho činnost pak byla odhalena až v polistopadovém období, ale ještě za života Rivy Krieglové. Politikův pohřeb v prosinci 1979 provázely obstrukce ze strany vládních orgánů, obávajících se jeho manifestačního rázu.

Martin Groman v závěru hodnotí Kriegla jako politického idealistu a romantika, píše o jeho donkichotství apod. Přistupuje tak ke svému protagonistovi z jisté soudcovské perspektivy, ačkoliv mu v mnohém vyslovuje své sympatie. Krieglovu životu jako by největší smysl dávala poslední léta jeho

činnosti v disentu. Ačkoliv Gromanova biografie zatím jistě zůstává nejúplnějším a nejhodnověrnějším Krieglovým životopisem, témata osudů interbrigadistů v státně socialistických režimech, nebo postavení Židů v komunistických stranách ještě čekají na své zpracování.

Mgr. Vojtěch Čurda, Ph.D.

Pražská konzervatoř

vojtechcurda@seznam.cz

DOI: 10.14712/30298393.2025.5

Lenka KRÁTKÁ – Pavel MÜCKE (eds.), *Za hranice služebně: pracovní cesty z Československa do zahraničí v letech 1945 až 1989*

Praha, Karolinum 2022, 575 stran, ISBN 978-80-246-4998-6

Recenzovaná monografie zkoumá a představuje fenomén z oblasti dějin každodennosti: pracovní cesty z Československa do zahraničí v letech 1945–1989. Za touto prací stojí dvojice autorů z Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd ČR, historici Lenka Krátká a Pavel Mücke. Kniha svým tematickým zaměřením navazuje na předešlé publikace obou autorů,¹ vycházející v rámci edice *Orální historie a soudobé dějiny*, které se ve velké míře věnují doposud nezpracovaným tématům z oblasti dějin každodennosti a využívají za tímto účelem četně orálně historické prameny. Dílčí kapitoly do knihy dodaly také historičky Šárka Rámišová, věnující se zahraničním cestám československých sportovkyň a sportovců, nebo Lucie Marková, dokumentující historii výjezdů České filharmonie.

Z obecně platného společenského konsenzu vyplývá, že dostat se za hranice socialistického Československa nebylo jednoduché. Navzdory restrikcím a omezeným možnostem cestování ale někteří občané mohli navštívit zahraničí díky plnění svých pracovních povinností. V mnohých případech

1) Pavel MÜCKE – Lenka KRÁTKÁ (eds.), *Turistická odysea: krajinou soudobých dějin cestování a cestovního ruchu v Československu v letech 1945 až 1989*, Praha 2018; Lenka KRÁTKÁ, *Domovský přístav Praha: Československá námořní plavba v letech 1948 až 1989*, Praha 2016; Lenka KRÁTKÁ (ed.), *Všechno bylo nové: česká ekonomika po roce 1989 – několik pohledů na transformační procesy očima dobových protagonistů*, Praha 2023.